Edukacja Dziecka
nr 10 (2026)
s. 33–46

ISSN 2543-6406
LICENCJA: CC BY-NC

Paulina Dyka-Kondrat
ORCID: 0000-0002-9898-1980

Edukacja prawna dzieci w Polsce – stan obecny, wyzwania i perspektywy rozwoju

Legal education of children in Poland – current status, challenges and development prospects

Streszczenie
Edukacja prawna dzieci to temat zyskujący na znaczeniu w świetle dynamicznych zmian społecznych, technologicznych i kulturowych. Dzieci coraz wcześniej zaczynają uczestniczyć w życiu społecznym, dlatego kluczowe staje się przekazywanie im wiedzy o prawach i obowiązkach. Edukacja prawna jest niezbędna dla tworzenia świadomego, odpowiedzialnego i aktywnego społeczeństwa obywatelskiego. Celem niniejszego artykułu jest analiza aktualnego stanu edukacji prawnej dzieci w Polsce, identyfikacja jej barier oraz przedstawienie rekomendacji i kierunków rozwoju.

Słowa kluczowe: edukacja prawna, dziecko, prawo, społeczeństwo, świadomość prawna

Abstract
The legal education of children is a topic gaining importance considering dynamic social, technological and cultural changes. Children are beginning to participate in social life at an increasingly early age, so providing them with knowledge about their rights and obligations is crucial. Legal education is essential for creating an informed, responsible and active civil society. The purpose of this article is to analyse the current state of children's legal education in Poland, identify barriers and present recommendations and directions for development.

Keywords: legal education, child, law, socjety, legal awareness

Wstęp

Nie trzeba nikogo przekonywać o fundamentalnym znaczeniu edukacji. To właśnie dzięki zdobywanej w trakcie nauki szkolnej wiedzy i nabywanym umiejętnościom jesteśmy w stanie skutecznie funkcjonować w dorosłym życiu. Proces uczenia się nie kończy się jednak na etapie szkolnym – trwa on przez całe życie, umożliwiając nam ciągły rozwój i dostosowywanie się do zmieniających się realiów. W szczególności coraz większe znaczenie przypisuje się kompetencjom społecznym, które umożliwiają budowanie dojrzałych relacji interpersonalnych oraz radzenie sobie w sytuacjach kryzysowych.

Współczesny świat wymaga od nas nie tylko przyswajania informacji zawartych w podręcznikach, lecz także umiejętności adaptacji do dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości. Doświadczenia życiowe oraz zdobyta wiedza stanowią fundament realizacji celów osobistych i społecznych. W tym kontekście niezwykle istotna okazuje się znajomość prawa – to właśnie ona pozwala unikać wielu trudnych sytuacji, często niezauważalnych na pierwszy rzut oka.

Z tego powodu zasadnym wydaje się wprowadzenie podstaw edukacji prawnej do programów nauczania. Podstawowa wiedza z zakresu zarówno prawa cywilnego, rodzinnego czy praw konsumenta, jak i prawa o ruchu drogowym powinna być dostępna każdemu obywatelowi. Niestety jednym z obszarów, który wciąż bywa pomijany w tym kontekście, są prawa dziecka. O ile kwestie praw człowieka pojawiają się sporadycznie w przestrzeni publicznej, o tyle temat praw dziecka jest zazwyczaj marginalizowany. A jeśli już się pojawia to najczęściej w kontekście ich naruszeń – przemocy, krzywdy i cierpienia dzieci.

Aby przeciwdziałać takiemu podejściu niezbędne jest włączenie edukacji o prawach dziecka do procesu kształcenia już na jego najwcześniejszych etapach. Tylko w ten sposób możliwe będzie kształtowanie wrażliwości społecznej, świadomości obywatelskiej i odpowiedzialności u najmłodszych pokoleń.

Zagadnienie edukacji o prawach dziecka zasługuje na szczególną uwagę zwłaszcza w kontekście korzyści, jakie może przynieść zarówno jednostce jak i społeczeństwu. Przede wszystkim edukacja ta stanowi istotny element kształtowania świadomego społeczeństwa obywatelskiego. Wczesne przekazywanie dzieciom informacji o ich prawach oraz nauczanie jak z nich korzystać sprzyja

rozwijaniu postaw do zaangażowania społecznego, aktywnego uczestnictwa w życiu wspólnoty lokalnej oraz podejmowania działań na rzecz dobra wspólnego.

Wdrażanie edukacji o prawach dziecka wspiera również budowanie spójnego systemu wartości oraz rozwój umiejętności krytycznego myślenia wśród najmłodszych. Społeczeństwo wychowane w takim duchu jest lepiej przygotowane do podejmowania świadomych i odpowiedzialnych decyzji, co w dłuższej perspektywie przynosi korzyści wszystkim jego członkom.

Aby te cele mogły zostać zrealizowane edukacja o prawach dziecka nie powinna mieć charakteru sporadycznego czy okazjonalnego. Jej skuteczność zależy od tego, czy obejmie szerokie grono dzieci i młodzieży oraz czy będzie prowadzona w sposób kompleksowy – nie tylko w ramach formalnej edukacji szkolnej, ale także w przestrzeni społecznej i rodzinnej.

Niezwykle istotne jest również właściwe rozumienie tematu praw dziecka i jego akceptowanie przez dorosłych – osoby odpowiedzialne za kształtowanie środowiska wychowawczego. Efektywna edukacja w tym zakresie powinna nie tylko dostarczać dzieciom wiedzy na temat ich praw, ale przede wszystkim umożliwiać im korzystanie z tych praw w codziennym życiu. Prawa dziecka nie mogą być traktowane jedynie jako abstrakcyjne przepisy Konwencji o prawach dziecka, lecz muszą stanowić realną podstawę do tworzenia sprzyjających warunków do rozwoju i realizacji indywidualnych potrzeb każdego dziecka.

Pojęcie i znaczenie edukacji prawnej

Przez edukację prawną należy rozumieć wszelkiego rodzaju inicjatywy, adresowane do różnych grup społecznych, mające na celu podniesienie wiedzy i świadomości prawnej. Edukacja prawna może być prowadzona za pomocą wydawnictw (podręczniki, broszury), szkoleń adresowanych do konkretnych grup odbiorców i działań, które mają na celu szkolenia „kaskadowe" (szkolenia nauczycieli i edukatorów wraz z dostarczeniem im narzędzi koniecznych do prowadzenia zajęć w postaci np. scenariuszy lekcji czy filmów edukacyjnych). Celem edukacji prawnej jest przekazanie podstawowej wiedzy z zakresu prawa. Kluczowe jest, by słuchacze poznali zasady funkcjonowania prawa i porządku prawnego, kształtowali pewne postaw, takie jak świadomość swoich praw,

upominanie się o nie i działanie zgodnie z prawem. Bardzo ważne są zawsze umiejętności praktyczne. W rezultacie słuchacz musi znać podstawowe zasady i wiedzieć, jak i gdzie może pogłębić swoją wiedzę, gdy stanie się to konieczne[1].

Edukacja prawna stanowi immanentny element edukacji obywatelskiej, przy czym należy podkreślić, że pojęcie edukacji obywatelskiej ma znacznie szerszy zakres. W polskim systemie oświaty przyjęto rozwiązane polegające na włączeniu treści prawniczych do podstawy programowej dotychczas przedmiotu Wiedza o społeczeństwie, a od tego roku szkolnego 2025/2026 do Edukacji obywatelskiej. Rozstrzygnięcie to należy ocenić pozytywnie, gdyż edukacja zarówno obywatelska, jak i prawna ukierunkowana jest na kształtowanie podstaw odpowiedzialności – zarówno w wymiarze działań podejmowanych, jak i w odniesieniu do zaniechań[2].

Istotnym elementem edukacji prawnej jest tzw. informacja prawna umożliwiająca jednostce pogłębianie wiedzy w sytuacji wystąpienia określonego problemu prawnego. Źródłem tego rodzaju informacji są przede wszystkim publikacje popularnonaukowe i praktyczne, takie jak broszury, ulotki czy poradniki, a także zasoby internetowe – zarówno komercyjne, jak i niekomercyjne, w tym prowadzone przez instytucje publiczne i organizacje pozarządowe[3].

Należy jednak odróżnić edukację prawną od poradnictwa prawnego. Choć w ramach udzielanej porady prawnej następuje przekazanie wiedzy, ma ona charakter kazuistyczny, ograniczony tematycznie i skierowany do jednostkowego odbiorcy[4]. Poradnictwo prawne pełni więc funkcję subsydiarną wobec edukacji oraz informacji prawnej.

Dopiero integracja edukacji prawnej, informacji prawnej oraz poradnictwa prawnego pozwala mówić o spójnym systemie kształtowania świadomości prawnej społeczeństwa. Pierwszy etapem tego systemu jest edukacja, do zadań której należą: przekazanie obywatelowi ogólnych zasad prawa i uświadomienie

[1] D. Woźniakowska-Fajst, *Edukacja prawna – możliwości, szanse, bariery*, Warszawa 2012, s. 11, https://www.inpris.pl/fileadmin/user_upload/documents/Obywatel_i_Prawo/Raport_Edukacja_prawna_obywateli.pdf [dostęp: 13.09.2025].

[2] A. Chmielnicka, *Edukacja prawna jako element edukacji obywatelskiej*, „Państwo i Prawo" 2010, nr 6, s. 35–47.

[3] M. Kruk, *Świadomość prawna społeczeństwa a dostęp do informacji prawnej*, Warszawa 2015, s. 82–95.

[4] T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2016, s. 215.

mu jego funkcji w życiu publicznym i prywatnym. Drugim etapem staje się informacja prawna pozwalająca na ukierunkowanie pogłębienie wiedzy zgodnie z potrzebami praktycznymi jednostki. Wreszcie, gdy wiedza ta okazuje się niewystarczająca, sięga się po trzeci poziom – poradnictwo prawne, mające charakter indywidualny i kazuistyczny[5].

Znaczenie edukacji prawnej w życiu dziecka

Edukacja prawna ma ogromne znaczenie w kształtowaniu postaw obywatelskich młodego pokolenia. Jak bowiem słusznie zauważa się w literaturze, świadomość prawna obywateli powinna być jednym z wyznaczników prawidłowo funkcjonującego społeczeństwa otwartego, w którym akceptowana jest odrębność, możliwość realizowania celów stawianych sobie przez jednostki, rozwiązywania problemów i dążenia do samorealizacji[6]. Istotną funkcją edukacji prawnej jest także kreowanie zaufania stanowiącego jeden z fundamentów dobrego społeczeństwa, gdyż bez zaufania, ale też innych fundamentalnych cnót społecznych, trudno mówić o trwaniu i rozwoju wspólnoty. Bardzo ważną część edukacji prawnej stanowi edukacja w zakresie praw człowiek, która powinna prowadzić nie tylko do wzrostu świadomości obywatelki w dziedzinie posiadanych praw i wolności oraz mechanizmów dochodzenia roszczeń, ale przyczyni się też do budowy stabilnego świata opartego na wartościach demokracji, praworządności i przestrzegania praw człowieka. Edukacja prawna stanowi także narzędzie długofalowej profilaktyki przestrzegania obowiązujących norm zachowania oraz przeciwdziałania i zwalczania czynów niedozwolonych[7].

---

[5] J. Winczorek, *Edukacja prawna w Polsce – stan i perspektywy rozwodu*, [w:] *Prawo w społeczeństwie współczesnych*, red. M. Zirk-Sadowski, Łódź 2012, s. 133–148.

[6] A. Dudak, *Istota i znaczenie edukacji prawnej w kształtowaniu społeczeństwa otwartego*, „Przegląd Pedagogiczny", 2014, nr 2, s. 65–73, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-aaa004ee-f6a0-4b09-be42-9812c2bd93d2/c/Anna_Dudak_Istota_i_znaczenie_edukacji_prawnej_w_ksztaltowaniu_spoleczenstwa_otwartego.pdf.

[7] A. Wilk, *Edukacja prawna w szkołach ponadpodstawowych*, „Studia Edukacyjne" 2024, nr 72, https://pressto.amu.edu.pl/index.php/se/article/download/44703/36866&ved=2ahUKEwiJ8_76r9WPAxXZ3wIHHTdsADoQFnoECBkQAQ&usg=AOvVaw1mdkfbOD2lVN14-P26-WzU [dostęp: 13.09.2025].

Ochrona praw dziecka stanowi jeden z podstawowych elementów współczesnego systemu praw człowieka i ściśle wiąże się z procesem edukacji prawnej najmłodszych. Uznanie dziecka za podmiot prawa, a nie wyłącznie za przedmiot opieki, znajduje swoje odzwierciedlenie w Konwencji o prawach dziecka z 1989 roku ratyfikowanej przez Polskę w 1991 roku[8]. Dokument ten nie tylko gwarantuje dziecku szeroki katalog praw, lecz także implikuje potrzebę kształtowania świadomości prawnej od najmłodszych lat, tak aby dziecko mogło świadomie korzystać z przysługujących mu uprawnień. Prawa dziecka, tradycyjnie dzielone na prawa jednostkowe (np. prawo do życia, zdrowia, nauki), prawa ochronne (np. ochrona przed przemocą, zaniedbaniem, wyzyskiem) oraz prawa partycypacyjnie (m.in. prawo do wyrażania własnych poglądów)[9] mogą być w pełni realizowane wyłącznie wtedy, gdy dziecko dysponuje odpowiednią wiedzą prawną oraz świadomością możliwości ich egzekwowania.

Na szczególną uwagę w tym przedmiocie zasługuje fakt, iż współczesne dzieci i młodzież dorastają w warunkach silnej cyfryzacji życia społecznego. Korzystanie z Internetu i nowych technologii jest dla nich naturalnym elementem codzienności, jednak równocześnie rodzi nowe wyzwania prawne. Do najważniejszych zagrożeń należy zjawisko cyberprzemocy, obejmujące m.in. nękanie, poniżanie, rozpowszechnianie kompromitujących treści czy naruszenie prawa do prywatności w sieci[10]. W tym kontekście edukacja prawna odgrywa szczególną rolę, gdyż umożliwia dziecku zrozumienie, że przestrzeń cyfrowa podlega takim samym normom prawnym jak świat offline. Zatem edukacja ta powinna dostarczać wiedzy nie tylko o podstawowych zasadach odpowiedzialności prawnej w Internecie za zniesławienie, naruszenie dóbr osobistych, nielegalne kopiowanie treści, lecz także o możliwościach obrony przed naruszeniami, w tym o dostępnych środkach ochrony prawnej i instytucjach udzielających wsparcia[11]. Szczególnie znaczenie ma kształtowanie podstawy odpowiedzialności za własne działania w Internecie, podczas gdy dzieci często postrzegają

[8] Dz. U. z 1991 r., nr 120, poz. 526.

[9] M. Andrzejewski, *Prawo rodzinnie i opiekuńcze. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 45–47.

[10] M. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowane zachowania młodzieży*, Warszawa 2012, s. 25–41.

[11] U. Drozdowska, *Prawo wobec cyberprzemocy – ochrona dzieci i młodzieży*, „Państwo i Prawo" 2017, nr 11, s. 21–35.

Internet jako anonimową przestrzeń, co sprzyja łamaniu norm społecznych i prawnych. Tymczasem rzetelna edukacja prawna może temu przeciwdziałać, kształtując świadomość, że normy obowiązujące w sieci są równie wiążące jak w świecie rzeczywistym.

Ponadto, polski wymiar sprawiedliwości od lat jest jednym z najgorzej ocenianych, bowiem w rankingu WJP Rule of Law Index na rok 2024 dotyczącym przestrzegania prawa zajmuje dopiero trzydzieste trzecie miejsce względem podium Dani, Norwegii i Finlandii. Dla zestawienia, w rankingu tym przed Polską jest Kostaryka, Malta, Cypr, Włochy, a za – Słowacja, Barbados, Chile i Antigua i Barbuda[12]. Nie bez kozery Dagmara Woźniakowska-Fajst, odwołując się do badań nad oceną pracy polskich sądów, wskazuje, że „przeciętny Polak ma niską świadomość prawną, boi się przepisów i korzystania z nich, żywi przekonanie, że urzędnicy i sędziowie rozgrywają swoje własne interesy, a prawnicy są nastawieni wyłącznie na oszukanie klienta i skłonienie go do ponoszenia dużych wydatków”[13]. Autorka twierdzi także, że „Polacy unikają prawa jak ognia i w rezultacie niejednokrotnie w pewnym momencie muszą skonfrontować się z poważnymi problemami, które sami na siebie sprowadzili. Unikanie szukania wiedzy o prawie i legalnych rozwiązań pojawiających się kłopotów skutkuje egzekucjami komorniczymi (dłużnicy unikają konfrontacji z bankiem, wierzycielem, komornikiem tak długo, jak mogą, i w rezultacie narażają się na egzekucję, której można było uniknąć, gdyby tylko zawczasu podjąć jakieś działania), odpowiedzialnością karną (ludzie np. nie mają świadomości, że przestępstwa bez ofiar, takie jak podrobienie podpisu żony za jej zgodą, to też przestępstwa) czy wreszcie są zaskoczeni, że nie mogą sprzedać mieszkania po babci, do którego się wprowadzili wiele lat temu po jej śmierci, bez przeprowadzenia postępowania spadkowego”[14].

Z punktu widzenia edukacji prawnej istotne jest, aby dziecko nie było jedynie biernym odbiorcą ochrony prawnej zapewnianej przez instytucje państwowe, ale też aktywnie uczestniczyło w procesie poznawania prawa. Edukacja

[12] World Justice Project, Rule of Law Index 2024, https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2024/Poland/ [dostęp: 5.08.2025].

[13] D. Woźniakowska-Fajst, *Edukacja prawna – możliwości, szanse, bariery*, op. cit. [dostęp: 13.09.2025].

[14] Ibidem.

ta, realizowana zarówno w szkole, jak i poza nią, stanowi niezbędny warunek skutecznego korzystania z gwarancji prawnych przewidzianych przez prawo krajowe i międzynarodowe.

Edukacja prawna obecnie w polskiej szkole

Od 1 września 2025 roku w szkołach publicznych zaczął obowiązywać przedmiot edukacja obywatelska, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji i Nauki z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia[15], a także Rozporządzenia zmieniające w sprawie podstawy programowej dla liceum, technikum i branżowej szkoły II stopnia z dnia 6 marca 2025 r. (Dz. U 2025, poz. 382). Celem tego przedmiotu jest przygotowanie uczniów do świadomego i odpowiedzialnego udziału w życiu demokratycznych, m.in. przez rozwijanie postaw patriotycznych, tożsamości, szacunki, empatii i solidarności[16]. Podstawa programowa obejmuje siedem działów – Dział I. Ja i społeczeństwo, Dział II. Szkoła jako wspólnota, Dział III. Społeczność lokalna i regionalna, Dział IV. Demokracja i prawo, Dział V. Polska – władza, świat polityki i sfera publiczna, Dział VI. Polska w Europie, Dział VII. Świat globalnych zależności. Przedmiot ten w szkole podstawowej zastąpił wiedzę o społeczeństwie, a w szkołach ponadpodstawowych zastąpił historię i teraźniejszość.

W podstawie programowej przedmiotu edukacja obywatelska szczególnie ważne jest umożliwienie uczniom zrozumienia bieżących wydarzeń społeczno-politycznych. Podstawa ta powiązana jest z takimi przedmiotami jak wiedza o społeczeństwie w zakresie rozszerzonym, historia, geografia, edukacja dla bezpieczeństwa, biznes i zarządzanie, informatyka i biologia jako interdyscyplinarny charakter edukacji obywatelskiej.

Wnioskując z uzasadnienia projektu, głównym celem podstawy programowej edukacji obywatelskiej jest przygotowanie uczniów do świadomego i odpowiedzialnego zaangażowania obywatelskiego w społeczeństwie

[15] Dz. U. z 2018 r., poz. 467 ze zm.

[16] Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 12 marca 2025 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Rządowe Centrum Legislacji, https://legislacja.gov.pl/projekt/12391554/katalog/13094348#13094348 [dostęp: 13.09.2025].

demokratycznym. Przedmiot ma budować i wzmacniać postawy patriotyczne młodych ludzi oparte na poczuciu tożsamości i dumie z przynależności do wspólnoty, trosce o małą i dużą ojczyznę, poczuciu odpowiedzialności za jej kształt. Ponadto ma równoległe kształtować otwartość o szacunek wobec innych, empatię i solidarność z innymi oraz zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego. Wymagania ogólne podstawy programowej dotyczą rozumienia sfery publicznej, zainteresowania sprawami publicznymi oraz zaangażowania obywatelskiego, które razem składają się na postawę patriotyczną[17].

Podstawa programowa edukacji obywatelskiej obejmuje siedem wyżej wymienionych działów odzwierciedlających sześć kręgów wspólnot, w których funkcjonuje uczeń – od rodziny przez szkołę, wspólnotę lokalną i regionalną, ojczyznę i wspólnotę europejską po wspólnotę międzynarodową, a dodatkowo wyodrębniony dział wprowadza tematykę edukacji obywatelskiej oraz dział dotyczący demokracji i prawa. Przedmiot zakłada omawianie tematów związanych z bieżącymi zagadnieniami społeczno-politycznymi, w tym także tematów dzielących Polaków i budzących w polskim społeczeństwie kontrowersje. Jak czytamy – szkoła powinna być bowiem miejscem, w którym uczniowie starają się zrozumieć, co łączy i co dzieli polskie społeczeństwo, a także miejscem, w którym uczą się weryfikować informacje na te tematy, poznają różnorodne stanowiska, starają się wyrobić sobie własną opinię, uzasadniają ją, z szacunkiem dla innych ją prezentują i podejmują dialog z osobami, których poglądy mogą być odmienne.

Bariery i wyzwania w rozwoju edukacji prawnej dzieci w Polsce

Skuteczny rozwój wychowania obywatelskiego, w tym edukacji prawnej, napotyka szereg barier i wyzwań, zarówno o charakterze systemowym, jak i praktycznym.

[17] Projekt z dnia 28 lutego 2025 r., Rozporządzenie Ministra Edukacji […] zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Rządowe Centrum Legislacji, https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12397361/katalog/13125540&ved=2ahUKEwjVkNiow9WPAxXa5wIHHUP3Eb4QFnoECBcQAQ&usg=AOvVaw2Uk7T9hf8nxnc9w1u9s9zZ [dostęp: 13.09.2025].

Do barier systemowych należą brak jednolitej podstawy programowej i ram godzinowych oraz niedostateczne przygotowanie kadry pedagogicznej. Chociaż w Polsce edukacja prawna została włączona do nowego przedmiotu edukacja obywatelska, to wciąż istnieje problem ograniczonej liczny godzin lekcyjnych przeznaczonych na treści prawne. Oznacza to, że materiał z zakresu prawa bywa omawiany powierzchownie, bez możliwości pogłębionej analizy problemów prawnych. Wielu nauczycieli realizujących zajęcia z zakresu edukacji obywatelskiej lub poprzednio wiedzy o społeczeństwie nie posiada wykształcenia prawniczego ani specjalistycznego przeszkolenia w zakresie edukacji prawnej, co skutkuje ograniczeniem jakości przekazywanej wiedzy oraz trudnościami w przedstawieniu praktycznych aspektów prawa.

Jedną z barier dydaktycznych jest trudność w przystosowaniu treści prawnych do poziomu percepcji dzieci. Prawo, jego instytucje i procedury są często trudne do zrozumienia dla dzieci i młodzieży. Zatem konieczne jest stosowanie metod aktywizujących, takich jak symulacje procesów sądowych, gry edukacyjne czy omawianie kazusów, które pozwalają na praktyczne poznanie zasad funkcjonowania prawa. Kolejną barierę tworzy brak materiałów dydaktycznych dostosowanych do grup wiekowych. Nadal większość z nich nie uwzględnia specyfiki odbiorcy, co utrudnia przyswojenie wiedzy w sposób atrakcyjny i trwały.

Natomiast barierami społecznymi i kulturowymi jest niski poziom świadomości prawnej w rodzinie i społeczeństwie oraz brak świadomości znaczenia edukacji prawnej. Edukacja prawna dzieci w szkole wymaga także wsparcia w domu i w środowisku lokalnym. W przypadku braku podstawowej wiedzy prawnej wśród rodziców lub opiekunów dzieci nie mają możliwości praktycznego ćwiczenia i utrwalania zdobytej wiedzy. A społeczne postrzeganie edukacji prawnej jako mało istotnej sprawia, że w wielu szkołach nie przykłada się do niej należnej wagi, co ogranicza jej wpływ na rozwój kompetencji obywatelskich dzieci.

Ponownie należy podkreślić fakt, iż rozwój technologii cyfrowych wymaga wprowadzenia treści z zakresu prawa w Internecie, ochrony danych osobowych, cyberprzemocy oraz bezpieczeństwa w sieci, dlatego podstawa programowa nowego przedmiotu zasadnie wprowadza integrację edukacji prawnej z innymi przedmiotami, aby koordynacja programu nauczania powodowała spójny i efektywny przekaz prawny.

Perspektywy rozwoju

Podstawa programowa edukacji obywatelskiej jawi się jako krok w stronę rozwoju edukacji prawnej dzieci w polskich szkołach. Ten jednak wymaga wprowadzenia działań systemowych i innowacyjnych, które zwiększą skuteczność kształcenia oraz pozwolą lepiej przygotować młodych obywateli do świadomego funkcjonowania w społeczeństwie.

Rozbudowa dotychczasowej podstawy programowej była konieczna, aby zapewnić dzieciom pełniejszy dostęp do wiedzy prawnej. Celem zmian nie jest tylko poszerzenie zakresu wiedzy, ale również rozwój umiejętności analitycznego i krytycznego myślenia oraz praktycznej znajomości przepisów prawa. Równolegle do zmian programowych istotnym elementem perspektywy rozwoju edukacji prawnej jest współpraca szkół z podmiotami zewnętrznymi, takimi jak organizacje pozarządowe, uczelnie wyższe czy instytucje państwowe. Tego typu współpraca nie tylko wzbogaca treści edukacyjne, lecz także zwiększa atrakcyjność zajęć, pozwala na zastosowanie nowoczesnych metod dydaktycznych i ułatwia dzieciom zrozumienie praktycznego wymiaru prawa.

Dynamicznie i pozytywnie w Polsce rozwijają się inicjatywy z zakresu edukacji prawnej dzieci i młodzieży, na które uwagę zwraca m.in. rozpoznawalna dzięki programowi telewizyjnemu – sędzia w stanie spoczynku Anna Maria Wesołowska, która podczas spotkań z dziećmi i młodzieżą uświadamia konsekwencje prawne cyberprzemocy, hejtu i innych zagrożeń, oraz prawnik-influencer Marcin Kruszewski, który za pomocą mediów społecznościowych uczy na temat praw ucznia, nauczyciela i rodzica w kontekście prawa szkolnego. Także w kalendarz szkolny wpisują się spotkania z funkcjonariuszami Policji czy Straży Miejskiej, podczas których prezentowane są prawa i obowiązki najmłodszych, a także kładzie się nacisk na uświadomienie zakresu odpowiedzialności karnej prawie pełnoletnich uczniów w przypadku popełnienia przestępstw lub czynów niedozwolonych.

O wadze problemu edukacji prawnej świadczy również ustanowienie z inicjatywy Stowarzyszenia Sędziów Polskich IUSTITIA – Dnia Edukacji Prawnej, popularyzującego wiedzę o prawie czy zapraszanie uczniów na rozprawy w charakterze publiczności. Sędzia Marta Kożuchowska-Warywoda pisze: „Młodzi ludzie posiadający wiedzę prawniczą z całą pewnością aktywnie zaangażują się w kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego. Wykształcony, młody człowiek

jest bardziej twórczy, kreatywny i świadomy otaczającego do świata. Znajomość podstawowych mechanizmów związanych z funkcjonowaniem machiny wymiaru sprawiedliwości pozwala również uniknąć wielu kłopotów. Jedną z podstawowych spraw jest utrwalenie u młodych ludzi nawyku odbierania korespondencji sądowej. […] Kolejną istotną kwestią jest uświadomienie młodzieży, jak ważne jest czytanie dokumentów i umów przed ich podpisaniem. Także znajomość przepisów dotyczących praw autorskich, ochrony wizerunku czy nawet posiadania narkotyków, może uchronić w przyszłości od poważnych problemów”[18].

W prowadzenie zajęć z młodzieżą angażuje się także Fundacja Court Watch Polska, która m.in. zaznajamia młodzież z edukacyjną grą planszową *Prawopolis* o tematyce prawnej. Gra symuluje zawód adwokata w przystępnej, prostej i emocjonującej formie; gracz wciela się w początkującego prawnika, a jego zadaniem jest analizowanie realnych sytuacji pod względem prawnym, odpowiada na pytania quizowe z różnych gałęzi prawa. Fundacja jest również inicjatorem Programu Edukacji Prawnej „Szkolny paragraf” mającego na celu realne dotarcie do młodych ludzi z przekazem, który zwiększy ich świadomość prawną oraz ukształtuje postawy charakteryzujące dojrzałych obywateli zainteresowanych życiem publicznym.

Ponadto Naczelna Rada Adwokacka oraz Krajowa Izba Radców Prawnych prowadzą ogólnopolskie akcje edukacyjne, które przybliżają dzieciom i młodzieży świat prawa, uczą odpowiedzialności, przeciwdziałają przemocy i pokazują, że prawo to nie tylko przepisy, ale przede wszystkim narzędzie do ochrony człowieka. Zajęcia mają wymiar praktyczny, uczą jak reagować, gdzie szukać pomocy i jakie konsekwencje grożą sprawcom.

Wszystkie te działania składają się na projekt edukacji prawnej i obywatelskiej, który wprowadza młodych ludzi w świat norm i zasad, przyczyniając się do kształtowania świadomego społeczeństwa.

Zakończenie

Niestety nadal świadomość prawna Polaków nie jest wysoka, a wielu obywateli naszego kraju prezentuje elementarne braki wiedzy w dziedzinie obowiązujących

[18] M. Kożuchowska-Warywoda, *Dzień Edukacji prawnej 15 marca 2017*, „In Gremio” 2017, nr 106, s. 6.

przepisów prawnych, do przestrzegania których są przecież zobowiązani na mocy art. 83 Konstytucji, zgodnie z którym każdy ma obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej. Kolejnym problemem jest niski poziom zaufania do służb mundurowych, szczególnie Policji, a także do przedstawicieli zawodów prawniczych – do sądów i prokuratury. Pomimo funkcjonowania w każdej gminie punktów bezpłatnych porad prawnych, a także możliwości uzyskania w postępowaniu sądowym pełnomocnika z urzędu, w społeczeństwie nadal brakuje nawyku korzystania z profesjonalistów, a głównym źródłem wiedzy o prawie (podobnie jak o medycynie czy innych ważnych dziedzinach życia) jest Internet.

Tymczasem rozwój edukacji prawnej dzieci wymaga pokonania barier systemowych, dydaktycznych i społecznych oraz uwzględnienia wyzwań współczesności, w tym cyfryzacji i nowych zagrożeń prawnych w sieci. Kluczowe znaczenie ma zwiększenie liczby godzin poświęconych prawu, podnoszenie kwalifikacji nauczycieli, tworzenie atrakcyjnych materiałów edukacyjnych oraz wzmacnianie świadomości społecznej na temat znaczenia edukacji prawnej dla rozwoju kompetencji obywatelskich.

Reasumując, perspektywy rozwoju edukacji prawnej dzieci opierają się na trzech filarach: rozbudowie i aktualizacji programu nauczania, integracji z innymi podmiotami oraz współpracy z organizacjami pozarządowymi i uczelniami. Realizacja tych kierunków pozwoli efektywnie kształtować świadomość prawną dzieci, przygotowując je do aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu społecznym i cyfrowym.

Bibliografia

1. Andrzejewski M., *Prawo rodzinnie i opiekuńcze. Komentarz*, Warszawa 2021.
2. Chmielnicka A., *Edukacja prawna jako element edukacji obywatelskiej*, „Państwo i Prawo" 2010, nr 6, s. 35–47.
3. Drozdowska U., *Prawo wobec cyberprzemocy – ochrona dzieci i młodzieży*, „Państwo i Prawo" 2017, nr 11, s. 21–35.
4. Dz. U. z 1991 r., nr 120, poz. 526.
5. Kożuchowska-Warywoda M., *Dzień Edukacji prawnej 15 marca 2017*, „In Gremio" 2017, nr 106, s. 6.
6. Kruk M., *Świadomość prawna społeczeństwa a dostęp do informacji prawnej*, Warszawa 2015, s. 82–95.

7. Projekt z dnia 28 lutego 2025 r., Rozporządzenie Ministra Edukacji […] zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Rządowe Centrum Legislacji, https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12397361/katalog/13125540&ved=2ahUKEwjVkNiow9WPAxXa5wIHHUP3Eb4QFnoECBcQAQ&usg=AOvVaw2Uk7T9hf8nxnc9w1u9s9zZ.
8. Pyżalski M., *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowane zachowania młodzieży*, Warszawa 2012, s. 25–41.
9. Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 12 marca 2025 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Rządowe Centrum Legislacji, https://legislacja.gov.pl/projekt/12391554/katalog/13094348#13094348.
10. Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2016.
11. *Prawa dziecka i edukacja o prawach dziecka. Historia, Teoria, Praktyka*, red. M. Połowniak-Dąbrowska, Warszawa 2019.
12. Wilk A., Edukacja prawna w szkołach ponadpodstawowych, https://pressto.amu.edu.pl/index.php/se/article/download/44703/36866&ved=2ahUKEwiJ8_76r9WPAxXZ3wIHHTdsADoQFnoECBkQAQ&usg=AOvVaw1mdkfbOD2lVN14-P26-WzU.
13. Winczorek P., *Edukacja prawna w Polsce – stan i perspektywy rozwodu*, [w:] *Prawo w społeczeństwie współczesnych*, red. M. Zirk-Sadowski, Łódź 2012, s. 133-148.
14. World Justice Project, Rule of Law Index 2024, https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2024/Poland/.
15. Woźniakowska-Fajst D., *Edukacja prawna – możliwości, szanse, bariery*, Warszawa 2012.